

IVO ANDRIÇ • Ömer Paşa

© 2004 İletişim Yayıncılık A.Ş., Dünya Edebiyatı / 1. BASIM
2004-2013, İstanbul (2 baskı)

Omerpaşa Latas (1976)

© The Ivo Andrić Foundation, Beograd, Serbia

İletişim Yayınları 976 • Dünya Edebiyatı 191

ISBN-13: 978-975-05-2941-2

© 2020 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 2. BASIM

1. Baskı 2020, İstanbul

DIZI YAYIN YÖNETMENİ Murat Belge

YAYINA HAZIRLAYAN Can Belge

KAPAK Suat Aysu

KAPAK RESMİ Eduard Kaiser, “Ömer Paşa”, 1854; kolaj

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Emre Bayın

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CİLT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

İVO ANDRIÇ

Ömer Paşa

Omerpasa Latař / Omer Pacha Latas

FRANSIZCADAN ÇEVİREN

Ali Berktay

BARIŞ ÖZKUL'UN ÖNSÖZÜYLE

IVO ANDRIÇ 9 Ekim 1892'de Bosna-Hersek'te Travnik yakınlarındaki Dolac köyünde, orta sınıf bir ailenin oğlu olarak dünyaya geldi. Küçük yaşta babasını kaybeden Andriç, teyzesinin yanına Vişegrad'a taşındı. İlköğrenimini burada tamamladıktan sonra 1903 yılında annesinin yanına döndü. Ortaöğrenimine Saraybosna'da başlayan Andriç, ilk şiirini on dokuz yaşında yazdı. 1913'te Zagreb Üniversitesi'nden Viyana Üniversitesi'ne geçiş yaptı. 1918'te şiirlerini *Ex Ponto* adlı kitabında derledi. Bu eserini 1920'de *Nemiri* (Huzursuzluklar) izledi. Eserlerinde, 20. yüzyılın başlarındaki Bosna'dan yola çıkarak tüm insanlığın sorunlarını işledi. Felsefe lisansının ardından 1924'te Slav kültürü ve edebiyatı alanındaki yüksek lisans öğrenimini tamamladı. "Osmanlı Yönetimindeki Bosna-Hersek'te Kültür Yaşamı" konulu doktora tezini verdi. Birinci Dünya Savaşı yıllarında ülkesinin özgürlüğü için mücadele etti. Milliyetçi etkinliklerinden dolayı Avusturya-Macaristan yetkilileri tarafından bir süre gözaltında tutuldu. 1924 yılında Yugoslav Dışişleri Bakanlığında göreve başladı. Budapeşte, Madrid, Cenevre ve Berlin'de dış görevlerde bulundu. 1920-1930 yılları arasında hikâyelerini derlediği kitaplar yayımladı. İlk derlemesiyle Slav Kraliyet Akademisi Ödülü'ne layık görüldü. 1926'da aynı akademiye üye olarak seçildi. 1941'de Nazilerin Yugoslavya'yı işgal etmesiyle başlayan süreçte inzivaya çekildi ve İkinci Dünya Savaşı yıllarını yazarak geçirdi. Bu dönemde *Drina Köprüsü*, *Travnik Günlüğü* ve *Gospodica'yı* (Saraybosnalı Kadın) yazdı. Savaştan sonra *Nove pripovetke* (Yeni Hikâyeler, 1948) ve *Lanetli Avlu* (1954) adlı kitapları yayımladı. Bosna'nın tarihini anlattığı romanı *Drina Köprüsü* ile uluslararası üne kavuştu. 1949 yılında Yugoslavya Federal Meclisi'ne Bosna temsilcisi olarak seçildi ve Yugoslav Yazarlar Birliği'nin başkanlığını yürüttü. 1961'de Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazandı ve bu ödül edebiyat dünyasında özel olarak *Drina Köprüsü*'ne verilmiş gibi kabul edildi. Aynı yıl Yugoslavya'da her sene verilen Hayat Boyu Başarı Ödülü'ne layık görüldü. 1975'te Belgrad'da hayatını kaybetti. *Ömer Paşa* ölümünden sonra, 1977 yılında yayımlandı.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ / BARIŞ ÖZKUL	7
Geliş.....	11
Ordu.....	37
Gölgeli Han'ın Yanında.....	53
Akşam.....	59
Zincirlenmiş Adamlar.....	67
Jilavka Denen Bir Şarap.....	73
Görüşme.....	81
Ressam Dediğin.....	99
Tablo.....	159
Saide ve Karas.....	163
Saide Hanım'ın Hikâyesi.....	175

Kostaş Nenisanu.....	197
Sonra.....	225
Muhsin Efendi ve Nikola.....	251
Yaz.....	265
Rüzgâr.....	273
Yalan.....	279
Gidiş.....	287

ÖNSÖZ

BARIŞ ÖZKUL

1950-1973 arasında çeşitli dergilerde tefrika edildikten sonra kitaplaştırılan *Ömer Paşa*, 19. yüzyıl Osmanlı tarihinin ileri gelen paşalarından serasker ve serdar-ı ekrem Ömer Lutfi Paşa'nın yöredeki huzursuzluğu bastırmak için beraberindeki orduyla çıktığı Saraybosna seferini (1850-1852) anlatır. Tüm eserlerinde Balkanlar'daki etnik, dinî ve kültürel çeşitliliği betimleyen Ivo Andriç'in tarihî roman kahramanı olarak Ömer Paşa'yı seçmesi Balkanlar'daki Osmanlı mirasıyla uyumlu bir tercihtir.

1806'da Hırvatistan'ın Plaški (Plaški) kasabasında dünyaya gelen Macar asıllı Mihaylo Latos, Avusturya İmparatorluk Harp Okulu'ndan mezun olup kısa süreliğine Avusturya ordusunda görev yaptıktan sonra 1828'de Müslümanlığa geçmiş ve Ömer Paşa adıyla Osmanlı devletinin hizmetine girmişti. Babı Seraskeri mütercimliğinin ardından 1841'de Abdülmecid'in de izlediği bir askerî tatbikattaki başarısından dolayı feriklik (bugünkü korgeneral) rütbesiyle taltif edilen Paşa, 1848 devriminin akislerinin hissedildiği Eflak'taki ayaklanmayı bastırmaya gönderilmiş, ardından 1849'da Rumeli müşirliği rütbesiyle Balkan ordusu komutanlığına tayin edilmişti. Ivo Andriç'in *Ömer Paşa'sı* aşağı yukarı bu zaman dilimini konu eder.

Ömer Paşa'nın romandaki yolculuğu zamansal ve mekânsal açıdan döngüsel bir seyir izler: Beraberindeki orduyla, doğduğu topraklara dönen Paşa ihtida ettiği yeni din ve imparatorluk adına Balkan-

lar'daki huzursuzluğu, merkezî idareye isyan eden beyleri ve dolaylı olarak yöre halkını hizaya getirmeye çalışır. Emrindeki ordu, imparatorluk devrinin kültürel ve etnik çeşitliliğini simgeler: Ülkelerindeki ayaklanmalardan kaçıp Osmanlı'ya sığınan Lehler ve Macarlar, Ömer Paşa'nın askerleri olarak sefere katılmıştır.

Maria Todorova, *Balkanlar'ı Tahayyül Etmek (Imagining the Balkans-Oxford Uni. Press, 2009)* adlı eserinde "Balkanizasyon" teriminin coğrafi anlamının yanısıra olumsuz politik çağrışımlar kazanmasının ancak 19. yüzyıl sonunda somut bir vaka haline geldiğini; Yunan, Sırp, Karadağlı, Romen ve Bulgar halklarının Osmanlı'dan ayrılmasıyla ivme kazanan yüz yıllık milliyetçi dağılma sürecinde Osmanlı'ya yönelik tepkilerin eşzamanlı ya da eşbiçimli olmaktan ziyade bir hayli karmaşık olduğunu hatırlatır. *Ömer Paşa*'da bu karmaşık tepkilerin bireysel izdüşümleri, karakterlerin Osmanlı'ya yönelik karışık hislerinden anlaşılır: Yöre halkı ve Saraybosna beyleri Ömer Paşa ile maiyetinden, onların şahsında Osmanlı'nın gazabından korkmaktadır; ancak bu korku çok zaman Balkanlar'ın bağımsızlığını ya da ulusal kimliklerin tesisini amaçlayan politik tepkiler biçimini almaz. Gündelik hayat bu denli katı bir seyir izlemez. Osmanlı'nın "hayırsever otokrasisi"nin altın tepside sunduğu fırsatlardan hâlâ memnuniyet duyanlar vardır. Özellikle Ömer Paşa'nın maiyetindeki Macar ve Leh askerler, Paşa'nın karısı Saide Hanım ve tüm karamsarlığına karşın Paşa'nın kendisi, Osmanlı'yı önemli bir fırsat ve ikbal kapısı olarak görmeye devam etmektedir. Paşa'nın Macar asıllı karısı Saide Hanım Osmanlı uyruğu olmanın ona şans ve mutluluk getireceğine (en azından gençliğinde) inanmıştır. Ömer Paşa ise hayatına Mihaylo Latos olarak devam ettiği takdirde bunun ona yoksulluk, çaresizlik ve ölümden başka bir şey getirmeyeceğini düşünür.

Diğer yandan Ivo Andriç, Osmanlı'nın çöküş devrinde Balkanlar'daki sıkıntıların ve büyük acıların üzerini örtme yolunu da izlemez. Saraybosna halkının merkezî idareden duyduğu korku ve endişe kitabın hemen her sayfasında hissedilir. Ömer Paşa öncelikle yöredeki beyleri zapturapt altına alıp imparatorluğun yıkılmasını önlemeye çalışsa da "sıradan halk" onun adını işitince tir tir titremektedir. Celia Hawkesworth,¹

1 Celia Hawkesworth, *Ivo Andric: Bridge Between East and West*, The Athlone Press, Londra, 1984.

şehre bir yabancınn gelişinin Güney Slav ve Balkan edebiyatında sıklıkla başvurulan bir kültürel gerilim ögesi olduğu kanısındadır: Yabancınnın şehre gelişiy yöre halkının gözünde genellikle potansiyel bir şiddet, tehdit ve husumet nedenidir. Yabancınnın şehre gelişiy aynı zamanda dedikodu gibi sözlü edebiyat öğelerini de seferber ederek bir çokseslilik yaratır. Bu çokseslilik, haliyle, birçok çelişkinin, riyakarlık ve kötülüğün de taşıyıcısıdır: Ömer Paşa'nın önünde temenna eden subaylar arkasından küfür ederler.

Ömer Paşa, imparatorluk çağının kapanış devrinin karmaşık gerilimlerini düz bir tarihçilikten ziyade karakterlerin deneyimleri ve hikâyeleriyle aksettirmeyi başaran bir eser: Bir tarafta Ömer Paşa ve maiyetinin, öbür tarafta Saraybosna halkı ve beylerinin hikâyesi anlatılırken, arkaplanda bürokrasisi ve ordusuyla Osmanlı'nın tepetaklak düşüşü yer alıyor. Serasker Ömer Paşa, ordusuyla uygun adım şehre girerken şehrin delisinin ortaya atılıp geçit törenini sekteye uğrattığı sahne Balkanlar'daki kesif korku atmosferinin içine karışmış bir kara mizah ve Osmanlı'nın ihtişamına atılmış bir taş olarak eserin ironik çıkış noktasını oluşturuyor.

Geliş

Sayırsız dedikodunun ve asılsız söylentinin ardından, Serasker Ömer Paşa ile ordusu sonunda bir gün Saraybosna'ya girdi.

Travnik'e giden bir vezir Saraybosna'dan geçince bu olay uzun süre akıllardan çıkmazdı. Esnaf ve beyler, büyük esnaf ve büyük beyler vezirin Travnik'te ikamet etmesinden hoşnuttu; onun kendi kentlerine yerleşmesini ve "nefesini hep enselerinde hissetmeyi" hiç istemiyorlardı. Vezir geçerken Saraybosna'ya da uğramak zorundaydı, bu bir kuraldı, töre haline gelmişti. Maiyetiyle birlikte kentte üç gün kalabilirdi: Bu üç gün boyunca tüm barınak, erzak ve diğer ihtiyaçları temin edilirdi.

Vezirler karakterlerini ve güçlerini, niyetlerini ve tasarılarını Saraybosna'ya girerken ve orada kaldıkları kısa süre zarfında gösterirlerdi. Bazıları alçakgönüllü ve dingin tüccarlar gibi gelir, alacakları rüşvetin miktarını tartışmaya açık görünürlerdi. İstanbul'da verilmiş görevin altından en iyi biçimde kalkmaya kararlı namuslu adamlar da çıkardı zaman zaman: Ne tehditkâr ne de uzlaşmacı bir tavır sergiler, kendileri için büyük kazançlar peşinde koşmazlardı. Kargaşaları ve suiistimalleri sert bir biçimde bastırmakla görevlendirilmiş zorlu savaşçılar çıkagelirdi bazen; karanlık önseziler ve açık tehditler yüklü, silahlı birliklerin başında kentten geçerlerdi. Her çeşit vezir görül-

müştü, ama şimdi olup bitenler gerçekten hiç işitilmedik türdendi.

Gelen adam bir serasker, büyük ve talimli bir orduya komuta eden bir paşaydı; isyan etmiş reayayı ya da yabancı bir düşmanı kırmak veya bastırmak üzere değil, yüzyıllardır Bosna'ya hükmeden ve daha düne dek padişahın evlatları olarak adlandırılanlara, beylere, aşiret önderlerine, en saygın Müslüman ailelerin üyelerine boyun eğdirmek üzere, geniş yetkilerle donatılarak gelmişti. Travnik'te ikamet eden ve sivil vali konumundaki vezire hesap vermiyor, ne kadar zaman kalacağını, nerede ikamet edeceğini kimseye sormuyordu. O, iktidarı ele geçirip yönetmek için değil, savaşmak ve cezalandırmak üzere gelmişti. İşin en kötüsü, imparatorluğun dört köşesinde isyanları ezmiş bu serasker, çeyrek yüzyıl önce tası tarağı toplayıp Bosna'dan kaçan Avusturya ordusunda yetişmiş, İslâm'ı sonradan kabul etmiş Lika'lı bir Hıristiyandı ve bilgisi, becerisi, liyakatıyla padişahın ordusunda en üst rütbeye kadar yükselmişti.

Böyle bir adam Saraybosna'dan geçerse, ona karşı koşullar ileri sürmek kimsenin aklından geçmez. Bu ordunun ve onun fazlasıyla meşhur paşasının kendilerine, yaşamsal çıkarlarına ve âdetlerine saldırmak üzere orada bulunduğunu iyi bilen âyan, seraskerin isteklerini ve niyetlerini öğrenmeye uğraşıyorlar; amaçları, onları engelleyebilmek ve razı olmuş gibi görünüp yakayı sıyrabilmek. Osmanlıların bir zamanlar merasim topları ve yüz askerlik bir muhafız birliğiyle gönderdikleri, ne insanları ne de ülkeyi doğru dürüst tanıyan o kelle avcılarından biriyle karşı karşıya olmadıklarını gayet iyi görüyor ve biliyorlar; karşılarındaki adam gerçek bir asker ve komutan; modern silahları, savaşta pişmiş birlikleri var; sonradan Müslüman olmuş, hırslı ve iyi bir subayın becerisine, paralı bir askerın gayretkeşliğine ve bir gâvurun, bir yabancıнын kural tanımazlığına sahip. Zengin, kibirli ve kurnaz beyler yine de sürtüşmeden ve silahlı çatışmadan kaçınabileceklerini, onu da aldatıp “tavlayabileceklerini”, sonra da daha önce pekçoklarının da başına geldiği gibi, Bosna'yı eski düzeni, kendi düzenleri içinde, “ezeli ve ebedi halinde” bırakıp gidişini göreceklarını umuyorlar. Ama

şimdilik onlar da üstlerine çöken ağır belirsizlik havasına tut-sak olmuş, güç dengesini ve kazanma şanslarını bacakları titre-yerek kestirmeye uğraşıyorlar.

Basit halk, özellikle de gayrimüslimler, üç dinden (Katolik, Ortodoks ve Yahudi) reaya ise kendileri için kaygılanıyor ve ordu ile Bosna âyanı arasındaki bu çatışma ve hesaplaşmadan kendi paylarına ne düşeceğini merak ediyorlar.

Tüm bu nedenler seraskerin ve ordusunun gelişini sadece Saraybosna değil, tüm Bosna için büyük bir olay haline getir-mişti.

Yağışlı bir güz ve sert bir kış geçiren tüm kentler gibi, Saray-bosna'da da nisan ayı gelir gelmez kendini hissettirmeye başla-yan yaz mevsimi görkemli olur. Bu ayın yumuşaklığı başka yer-lerde olduğu gibi rüzgârlarla dağılmaz veya erken bastıran sı-caklarla kuruyup gitmez; Saraybosna çukurunda dingin bir bi-çimde, bir çanağın dibindeymişcesine yavaş yavaş serpilir, geli-şir, uzar ve herkes ondan yararlanabilir; yaşamı daha güzel kı-lar, en azından kolaylaştırır.

Münadilerin tüm kente dağılıp sultanın seraskeri, Müşir Ömer Paşa'nın ertesi cuma günü ordusuyla gelip, Vişegrad ka-pısından gireceğini ve Kovaçi üstünden kente ineceğini duyur-dukları o nisan gününde de güzel bir yaz geçirileceği kestirile-biliyordu. Kentin tüm ileri gelenleri paşayı karşılamaya çıkacak ve ona hoşgeldin deyip, buraya gelmesine neden olan görevlerin yerine getirilmesinde başarı dileklerini iletceklerdi. Münadiler bunları haykırıyordu. Bu hem bir davet, hem de bir buyruktu.

Bosna-Hersek paşaları ve bütün âyan seraskeri karşılamak ve ülkenin yeni düzenine ilişkin ferman-ı âlinin okunuşunu din-lemek üzere Saraybosna'ya çağırılmışlardı zaten; çağrıdaki üs-lûp öylesine tehditkâr ve sertti ki, en dik kafalı ve küstah olan-lar bile bunu duymazdan gelmeye cesaret edememişti. Bağımsız vezir ve Hersek beyi olarak on yıldır bir tek veziri karşı-la-mak için bile Bosna'ya gelmemiş Mostar veziri Ali Paşa Rizvan-begoviç bile, kısa bir duraksamanın ardından, Saraybosna'ya gitmeye karar vermişti.

Saraybosna'da münadilerin çağrısına her zamanki gibi ko-

nuyla hiçbir ilgisi olmayanlar da kulak verdi. Bazıları zorunluluk, bazıları aşırı korku, kimileri de merakın her şeye egemen olan çılgınlığı nedeniyle yollara düşmüştü. En telaşlılar beyler ve âyandı; isimleri, konumları ve servetleri gereği ortada görünmek zorundaydılar; onları eşraf ve memurlar, en son olarak da milletlerin ve kiliselerin, okulların, loncaların ve çeşitli kurumların temsilcileri izliyordu. Bir yandan korkunun pençesinde kıvrandıkları, diğer yandan da kendilerini çok önemli saydıkları için davetli olduklarını ve gerek yetkili makamların, gerekse hakkında korkunç şeyler anlatılan bu seraskerin kendilerine kötü gözle bakmaması için geçit resminde mutlaka boy göstermeleri gerektiğini akıllarına koymuşlardı. Aslında o kalabalığın içinde ne varlıkları fark ediliyordu ne de yoklukları. Sayısı en kabarık grup dilenciler, işsiz güçsüzler ve çocuklardan oluşuyordu. Zaman kötüydü ve insan kılık kıyafetinin bozukluğunu, karnının açlığını beklenmedik olaylara gebe olağanüstü bir gösteriyle telafi edebilirdi biraz olsun.

Kentin ve ülkenin resmî görevlileriyle ileri gelenleri geniş, eğimli meydana toplanmıştı. Tören giysileri içindeki askeri bando, insanı şaşırtacak ölçüde kulağa hoş gelen bir müziğin eşliğinde dik bir sokaktan inip meydana girdi ve hemen durdu. Kızıl saçlı ve tombul şef uzun bagetini kaldırdı ve bando çalmaya hiç ara vermeden çeyrek dönüş yapıp bir hizada sıralanmış ileri gelenlerin tam karşısına yerleşti.

Çocuklarda ve sıradan insanlarda heyecan doruğa çıkmıştı. Durmadan kıpırdanıyor, ürperiyor, terliyor, yerlerinde duramıyorlardı. Sanki bir şeyler o tekdüze yaşamlarını değiştirmişti ve şu trampet gümlenmeleri, zil çınlamaları ve üflemlilerin tiz seslerinin tüm diğer sesler gibi silinip gitmek yerine, havada asılı kalıp, onları ömürleri boyunca nereye giderlerse gitsinler her adımlarında izleyecekleri sanısına kapılmışlardı. Bu izlenim tüylerini diken diken ediyor, gözlerini parlatıyor, sanki onlar da şarkı söylemeye başlayacakmış gibi dudaklarını titretiyordu. Buna karşılık ileri gelenler ağır giysileri içinde solgun ve bitkin duruyorlardı. Sessizlik ve dinginliğin hiç kuşkusuz çok daha iyi geleceği kaygı dolu düşüncelerine tahrik edici, hakaret

dolu ve utanç verici bir havada karışan bu densiz müziği hiç kıpırdamadan, gözleri yerde dinliyorlardı.

Sesi biraz alçaltan bando neşeli bir süvari marşı çalıyordu ki, bir grup atlı subay çıkageldi. Kalabalık büyülenmişti. Görkemli üniformalar giyinmiş bu subayların hepsi sanki İstanbul'da yaptıklarından yeni çıkmış ve yıkanıp, tıraş olup, pudralandıktan hemen sonra kendilerini birdenbire burada, Saraybosna'nın yokuşlu sokaklarının kaldırım taşları üstünde, bu alacalı bulacalı, yırtık pırtık giysiler içinde ve açlıktan kadidi çıkmış kalabalığın ortasında buluvermiş gibi zarif ve bakımlıydılar.

Şaşkınlığı gayet ölçülü bir biçimde kullanmaya yetecek bir zaman boşluğunun ardından, koşum takımı altın yaldızlı, dizginleri kırmızı bir beyaz ata binmiş, altın sırmalı lacivert bir giysi içinde, şık ve heybetli Serasker Ömer Paşa'nın ilerlediği görüldü. Tatlı ve iyi niyetli bir görünüşü olduğu söylenebilirdi. Sanki bir bulutun üstüne binmiş de öyle ilerliyordu. Gözlerine inanamayan şaşkın kalabalık eğik bir güneş ışınının onun göğsüne bir röfle düşürdüğünü ve kırçıl sakallı yüzünü aydınlattığını gördü. Bu yüze ağırbaşlı bir vakar ve muamma gibi bir tatlılık ifadesi damgasını vurmuştu.

Arkasında, belli bir mesafeyi koruyarak, bir subay grubu at sürüyordu. Sonra da ordu geliyordu. Hepsi boz renkli üniformalar giymiş, göğüste çaprazlanmış kayışlar takmış, ayaklarına koca Alman postalları çekmiş askerler tören adımıyla ilerliyor ve onları herhangi bir Hıristiyan ordusundan sadece kafalarına taktıkları fesler ayırıyordu. Süvarinin ardından sayıları az ama görünüşleri mükemmel keşif erleri ve hiç alışılmadık biçimde donatılmış sıhhiye birlikleri, en arkadan da topçu ilerliyordu. Besili ve özenle tımar edilmiş güçlü atlar uzun menzilli bataryaları, kısa namlulu dağ toplarını ve kahverengi ağır mühimmat arabalarını büyük bir gürültü içinde çekiyorlardı. Arabalarda kalın Asyalı yanakları konvoyun ritmiyle sarsılırken kuklalar gibi yerlerinde sıçrayıp duran, dişlerini sıkmış genç askerler oturuyordu. Çok geniş ve dimdik bir sokaktan indikleri için, dağın tepesine çökmüş lâl rengi buluttan dosdoğru aşağı iniyor gibi görünüyorlardı.

Tüm bunlar sağa sola yalpalaya yalpalaya geçip gittikten sonra da, birçok işsiz güçsüz seyirci büyülenmiş halde orada kalakaldı; gözlerini sanki kamaşmış gibi kırptırıp duruyorlardı. O görkemli gücüyle sultanın ordusunun ve çok işitmelerine karşın henüz kendi gözleriyle tanık olmadıkları bir dünyanın apansız ortaya çıkıveren alışılmamış görüntülerinin merasimini izliyorlardı sanki hâlâ. (Aslında gördükleri, Bosna topraklarına ayak basmış on bin, bazılarında göre ise on bir bin, on iki bin kişilik bu ordunun küçük bir parçası, öncü kuvvetiydi sadece). Gördükleri dehşet verici, gizemli, korkutucuydu gerçi, ama kabul etmek gerek ki, aynı zamanda da çok güzeldi: silahlar, birlikler ve özellikle de subaylar! Atları ne kadar besili, koşum takımları ne kadar parlaktı! Kendileri de ne kadar güçlü, gururlu ve bakımlıydı! Sanki burada, Bosna'da yenilenden daha leziz ve zengin farklı bir gıdayla besleniyor ya da daha yumuşak ve cömert bir havayı teneffüs ediyor gibi bir halleri vardı! İçinden geçtikleri alacalı bulacalı ve binbir gülünç kılığa bürünmüş kalabalıktan çok net bir biçimde ayrılıyorlardı. Ve onların geçişini görmek üzere iki sıra halinde dizilmiş insanların çoğu açısından bu ordu sefalet ve korkunun bilinmediği çok uzak bir dünyaya aitti. Böyle bir dünyanın var olabileceği düşüncesi gözlerini nereden geldiklerini tam anlamadıkları yaşlarla dolduruyor ve karışık, çelişkili duygulara kapılıyorlardı. Onlara göre söz konusu dünya, beyaz atı üstündeki seraskerde teecessüm ediyordu. Törensel bir yavaşlıkla ilerliyor ve insan en çok neye hayran kalması gerektiğini şaşırıyordu: yüzündeki ifade, üniforması, silahları, sanki havada gidiyor gibi görünmesini sağlayan o görkemli duruşu. Ve serasker subaylarıyla, askerleriyle, mühimmat arabalarıyla ve atlarıyla onların tam tersi olan evlerin arasında kaybolduğunda, seyircilerin belleğinde en uzun süre kalan şey, silueti ve fesini süsleyen gösterişli armaydı: elmaslardan ve diğer değerli taşlardan yapılmış bir hilal ve yıldız. Bu değerli taşlar, sadece yıldız pırıltılarında rastlanan türden yaldızlı, mavimtrak, yeşilimtrak ışıltularla hareleniyordu. Bu küçük ve kırılğan şeyin tek başına hiçbir anlamı yoktu belki, ama ulusları ve halkları yücelten ve yere seren impa-

ratorluk erkini ve devletin gücünü simgeliyordu; sonuçta ihtiyaç duyulan her şey, gıda, giysi, silah, barış, özgürlük ve refah ona bağlıydı.

Heyecanlanmış ve korkmuş, rahatsız ve belli belirsiz utanca kapılmış kalabalık hiç acele etmeden dağılıyordu. İnsanlar yavaş yavaş ve sessizce yürüyorlardı, çünkü ne diyeceklerini bilemiyor ve aşağıda, doğdukları kentte sürüp giden gündelik yaşamlarının bayağılığına dönmek onlara zor geliyordu. Her adımda sarhoşluktan biraz daha sıyrılıyor, akılları başlarına geliyor ve seraskerin geçit alayının yarattığı büyüleyici etkiden kurtuluyorlardı. Evlerine vardıklarında oldukça ayılmış sayılabilirlerdi. Göz kırıştıran duran tek kandilin yanına çöküp, içlerinden çoğu için ne yağlı ne de bol olacak akşam yemeğini beklerken, bir veya iki saat önce Kovaçi'de gördüklerini yeniden gözlerinin önünden geçiriyor, ama şimdi olaya farklı bir gözle bakıp, farklı bir ölçüyle yargılıyorlardı.

O zamana dek bu kadar parlak, heybetli ve güçlü bir vezir görmedikleri doğrudu – oysa Saraybosna'dan çok vezir geçmişti. Ama araya biraz zaman girince, herkes bu parlak geçit töreninde yapay, yalancı ve aşırı bir şeyler olduğunu fark ediyordu. Şimdi gözlerinin önünden geçirdikleri kadarıyla bile bu geçit töreni korkunç ve heybetliydi, doğru; ama belki de biraz fazla öyleydi. Bu alayın önünde ve arkasında, sağında ve solunda kıtlıkla geçmiş bir yılın ve açlık içinde geçmiş bir ilkbaharın yoksunluğu, dolambaçlı ve yol yol yarıklarla kaplı daracık sokakların, kırık dökük saçakların ve yıpranmış kerpiç evlerin iç karartıcı hüznü, yüzleri kaygılı, kötü giyimli insanların sefaleti sergileniyordu. Havanın gerçek tehlikeler ve tehditlerle dolu olduğu, herkes açısından olağanüstü zor zamanların soluğu alınıyordu. İçine girdiği kentle bu kadar güçlü bir zıtlık oluşturan o pırl pırl ordunun görünüşte kendini göstermekten ve fark edilmekten başka bir amacı yoktu ve şimdi bulanık suya atılan bir şeker parçası gibi eriyip gidecekti. İyi atlar, gösterişli üniformalar, işitilmemiş ve tehlikeli yeni silahlar, tüm bunlar alındıkları yere döneceklerdi. Askerler ve subaylar da, tıpkı gezici oyuncular ve büyücüler gibi, Saraybosna sokaklarının

o aşına tekdüzeliği içinde külrenge ve anlamsız silüetler haline gelip, dağılıp yok olacaktı. Şimdi bu güç ve güzellik göstergisi, daha çok pahalı bir maskeli balo etkisi uyandırıyor. Üstelik tehlikeli bir soytarıktı söz konusu olan, bu da onu daha çekici veya neşeli kılıyordu haliyle.

Evet, tüm bu göz kamaştırıcı ve iyi düzenlenmiş, kaygı verici ve tehditlerle dolu geçit alayında, yapay ve anlamsız bir şeyler vardı. Ve çılgın felek daha ilk adımlarında, zavallı bir deliyi kullanarak bozuvarecekti onu az kalsın.

Kalabalığı tutan ve kortejin iki yanında canlı bir duvar oluşturan muhafızlara karşın, kentin iyi tanınan delisi Osman bitişik bir sokaktan koşarak çıkmış, muhafız kordonunu geçmiş, alayın başında ilerleyen subayın önüne gelmiş ve birdenbire sanki taş kesilmiş gibi durmuştu. Atlı eyerde kalmayı ve atını yatıştırmayı başardı, ama kortej bir an duraksadı ve bu duraklama anı arkadan gelenlere doğru bir dalga gibi yayıldı ve azalarak da olsa seraskere dek ulaştı. Seraskerin atı burnundan solumaya ve yan yan yürümeye başladı. Ama seraskerin bir şey fark etmesine veya açıklama istemesine zaman kalmadan, her şey yeniden düzene girdi ve resmî geçit devam etti.

İriyarı bir çavuş hemen atından atlamış ve paçavralar içindeki adamı cılız omuzlarından yakalayıp oracıkta kılıcıyla doğramak istemişti. Ama beriki öylesine zayıf, hareketsiz ve savunmasızdı ki, çavuş öfkelerini çıkarabileceği bir şey bulamadı karşısında. Ellerinin arasında bir asi ya da bir terörist değil, şaşkın şaşkın etrafına bakınan zavallı bir hasta tutuyordu. Bir muhafız deliyi yakaladı ve ağzı dolusu sövüp sayan çavuş:

“Yatırın falakaya şunu, öldüresiye dövün, öldüresiye!” diye haykırdı.

Ve yokuş aşağı inen Kovaçi sokağına herhangi bir engelle ve gecikmeyle karşılaşmadan giren kortejdeki yerini almak için koşturdu. Kalabalık hızla dağılıyordu. Metanetini yitiren muhafız ıssızlaşan sokağın ortasında kollarının arasında ne yapacağını bilemediği deliyle dikilip kalmıştı.